

ВЗАЄМОДІЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті проаналізовано зарубіжний досвід та вітчизняні особливості щодо функціонування та взаємодії елементів самоврядування на муніципальному рівні, вказано на необхідність запровадження існуючих зарубіжних напрацювань у вітчизняну практику.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, територіальна громада, децентралізація, територіальна організація влади, муніципальний рівень.*

В статье проанализирован зарубежный опыт и отечественные особенности касающиеся функционирования и взаимодействия элементов самоуправления на муниципальном уровне, указана необходимость введения существующих зарубежных наработок в отечественную практику.

Ключевые слова: *местное самоуправление, территориальная община, децентрализация, территориальная организация власти, муниципальный уровень.*

In the article foreign experience of domestic and especially concerning the operation and interaction of the elements of self-government at the municipal level, indicated the need for the introduction of existing overseas developments in domestic practice.

Key words: *local government, territorial communities, decentralization, territorial organization of power, municipal level.*

Для сучасної європейської держави невід'ємним є наявність інституту місцевого самоврядування. Тобто такої системи організації влади на місцях, за якої місцеві громади (об'єднання жителів територіальної одиниці) мають реальну можливість через створені ними структури самостійно, незалежно від держави та її інституцій розв'язувати місцеві проблеми, питання, що стосуються організації життєдіяльності будь-якої територіальної одиниці.

Питанням взаємодії елементів СМС присвячено праці українських та російських та зарубіжних науковців: Ш. Арнштейна, М. Баймуратова, П. Біленчука, В. Борденюка, В. Вакуленка, О. Васильєва, Д. Віллокса, М. Грембергера, Ю. Дехтяренка, В. Кампо, В. Князева, В. Куйбіда, О. Лазора, М. Орлатого, М. Пітцика, В. Погорілка, Н. Постового, М. Пухтинського, В. Удовиченка, А. Чемериса. Незважаючи на досить великий обсяг напрацювань все-таки виникає потреба в аналізі взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування з урахуванням зарубіжного досвіду особливо в контексті процесів децентралізації влади та проведенням адміністративної реформи.

Метою статті є визначення та аналіз особливостей зарубіжного досвіду та національних особливостей взаємодії елементів системи

місцевого самоврядування на муніципальному рівні.

У світовій практиці територіальної організації влади склались такі типи систем місцевого самоврядування: англосаксонська, або англо-американська, характерна для Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Індії, Австралії; континентальна, романо-германська чи європейська, яка набула розповсюдження у франкомовних країнах Африки, більшості країн Латинської Америки, Близького Сходу, Бельгії, Іспанії, Італії, Франції; іберійська, реалізована у Бразилії, Мексиці, Португалії; радянська, яка продовжує функціонувати у Корейській народно-демократичній республіці, Китайській Народній Республіці, Кубі, В'єтнамі; комбінована, або гібридна система сформувалась в Україні, Росії, Федеративній Республіці Німеччина, Японії, Австрії [1, с. 45-48; 3, с. 13-21]. Незважаючи на різноманіття національних традицій самоврядності у цих країнах і незалежно від специфіки адміністративно-територіального устрою, інститут місцевого самоврядування тлумачать як вирішення місцевих справ на засадах поєднання представницької і безпосередньої демократії, виборності органів місцевого самоврядування. Під місцевим управлінням розуміють організацію та діяльність

місцевих органів, які призначаються центральною владою. На рівні муніципальних утворень (міських і сільських поселень) у багатьох країнах набули розповсюдження такі основні моделі організації взаємодії елементів системи місцевого самоврядування: «сильний мер – слабка рада» (великі міста у Канаді, Японії); «сильна рада – слабкий мер» (Австрія, Велика Британія, Данія, Іспанія, Франція, Чехія), «рада – менеджер» (Ірландія, Норвегія), «комісійна» (Бельгія, Голландія), а також «комбінована». Критеріями віднесення до тієї чи іншої моделі є обсяг повноважень представницького органу місцевого самоврядування; спосіб вступу на посаду та функції голови муніципальної адміністрації, найменування посади якого різняться залежно від країни (наприклад, префект, бургомістер, алькальд, регідор, приматор, голова муніципального утворення, староста, міський голова); порядок взаємодії між мером, громадою, радою. Характерні риси організації взаємодії елементів системи місцевого самоврядування,

притаманні тій чи іншій моделі, відображені у табл. 1. 4, які складені на основі доопрацювання підходу авторів [10, с. 194-206.] та узагальнення результатів окремих досліджень з питань зарубіжного досвіду місцевого самоврядування [3; 5; 6; 11]. Зауважимо, що у США, Німеччині, Фінляндії, Швеції відмовились від уніфікації місцевого самоврядування і на рівні муніципальних утворень функціонують різні моделі організації системи місцевого самоврядування (далі – СМС). Комунальні конституції німецьких земель суттєво відрізняються за змістом і кожна із земель самостійно обирає одну з організаційних моделей. Муніципальні хартії у США відображають специфіку самоврядної практики місцевих спільнот і висувають різні вимоги до кандидатів на посаду мера. У Швеції і Фінляндії упроваджена як комісійна модель, так і модель «рада – менеджер». Зазначений підхід доцільно реалізувати в Україні, про що йтиметься далі.

Таблиця 1

Організація взаємодії елементів системи місцевого самоврядування на основі моделі «рада – менеджер»

Назва елемента системи	Основні функції елемента та особливості взаємодії з іншими елементами системи місцевого самоврядування
Мер	Виконує представницькі функції та роль політичного арбітра
Рада	Обирає мера з числа своїх членів. Призначає та звільняє менеджера, який на договірних засадах виконує адміністративні функції: здійснює кадрові призначення; контролює й координує діяльність муніципальної адміністрації, звітує про її діяльність перед радою; готує проект бюджету, рекомендації щодо рішень ради та забезпечує їх виконання.
Громада	Обирає раду та має незначний вплив на діяльність адміністрації.

Ця модель відображає прагматичний підхід до управління, орієнтацію на високий професіоналізм і результативність діяльності місцевої адміністрації. Оскільки відповідно до змін, внесених у 2010 р. у Закон України «Про столицю України місто-герой Київ» [7] міський голова безпосередньо обирається громадою, а голова Київської міської державної адміністрації призначається Президентом України, ця модель фактично реалізована в межах столичної системи місцевого самоврядування та ймовірно набуватиме розвитку. На сьогодні більшість адміністративних функцій покладено на професійного управлінця, лояльного до центральної

влади, а міський голова виконує переважно представницькі функції, що зумовлено особливим статусом міста. Подібну модель, на наш погляд, доцільно реалізувати в іншому місті з особливим статусом – Севастополі, що гарантує дієвий контроль з боку держави за станом місцевих справ. Посилення ролі територіальної громади в цій системі взаємовідносин може відбутись завдяки розвитку мережі ОСН і забезпеченню ефективного громадського контролю за діяльністю міської ради та її виконавчих органів.

Таблиця 2

Організація взаємодії елементів системи місцевого самоврядування на основі «комісійної» моделі («рада – президія ради»)

Назва елемента системи	Основні функції елемента та особливості взаємодії з іншими елементами системи місцевого самоврядування
Рада	Відіграє роль і представницького, і виконавчого органу місцевого самоврядування, який формується з членів ради. Обирає й переобирає голову комісіонерів із числа членів ради, який головує на її засіданнях, виконує представницькі функції. Кожен комісіонер відповідає за певний напрям життєдіяльності громади, тобто очолює структурний підрозділ муніципалітету.
Громада	Обирає та відкликає членів ради – комісіонерів.

З огляду на те, що відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [8, ст. 11, п. 3] у селах із чисельністю жителів до 500 осіб виконавчі органи ради можуть не утворюватись, а їх функції здійснює сільський голова одноособово, вважаємо за доцільне передбачити можливість організації сільського самоврядування на основі «комісійної» моделі.

По-перше, це посилить вплив членів громади на діяльність кожного депутата, адже буде персоналізовано відповідальність за підготовку й реалізацію рішень у певній сфері життєдіяльності громади. По-друге, така модель організації СМС відповідає історичним традиціям самоврядування в Україні та є природною для невеликих сільських громад.

Таблиця 3

Організація взаємодії елементів системи місцевого самоврядування на основі моделі «слабкий мер – сильна рада»

Назва елемента системи	Основні функції елемента та особливості взаємодії з іншими елементами системи місцевого самоврядування
Мер	Виконує переважно представницькі та деякі організаційні функції. Погоджує призначення муніципальних чиновників з радою. Організовує діяльність муніципальної адміністрації. Підзвітний і підконтрольний раді, головує на її засіданнях. Наділений правом часткового «вето» щодо рішень ради або позбавлений такого права, наділений нормотворчою ініціативою.
Рада	Багаточисельна, має складну структуру, наділена не лише нормотворчими, а виконавчими повноваженнями. Регулює, координує та контролює діяльність муніципальної адміністрації, призначає керівників її структурних підрозділів. Визначає стратегію місцевого розвитку.
Громада	Обирає головних муніципальних чиновників (секретаря, скарбника, контролера, прокурора, податкового чиновника), що зумовлює їх адміністративну й політичну відповідальність перед громадою.

Упровадження цієї моделі організації взаємодії елементів СМС у вітчизняну практику сільського самоврядування забезпечить ефективне представництво інтересів жителів великих сільських громад, які об'єдналися і утворили спільні органи місцевого самоврядування (далі –

ОМС). Збільшення обсягу повноважень сільської ради за одночасного посилення впливу місцевих жителів на діяльність її виконавчих органів відповідає самоврядним традиціям українців, які здавна брали активну участь у вирішенні громадських справ і сприяє згуртуванню громад.

Організація взаємодії елементів системи місцевого самоврядування на основі моделі «сильний мер – слабка рада»

Назва елемента системи	Основні функції елемента та особливості взаємодії з іншими елементами системи місцевого самоврядування
Мер	Взаємодія з виконавчими органами ради – адміністрацією відбувається на засадах єдиноначальності та субординації. Розподіляє повноваження місцевого самоврядування між структурними підрозділами муніципальної адміністрації, скеровує, координує та контролює їх діяльність. Одноособово призначає та звільняє чиновників адміністрації. Готує рекомендації щодо нормотворчої діяльності ради, які оголошує у посланні до ради та визначає засади місцевої політики. Пропонує на затвердження ради проект місцевого бюджету та звітує про виконання місцевого бюджету. Наділений правом «вето» (іноді абсолютного) щодо рішень ради. Відповідає за узгодження різних груп інтересів у громаді.
Рада	Може подолати застосоване мером «вето» до рішень ради кваліфікованою більшістю голосів. Затверджує чи відхиляє запропонований мером проект бюджету.
Громада	Обирає раду. Обирає мера та може достроково припинити його повноваження за рішенням місцевого референдуму. Взаємодіє з іншими елементами СМС, в основному, через звернення.

Подібна модель організації взаємодії елементів СМС на рівні територіальної громади сформувалась в Україні. Сільський, селищний, міський голова в очах громадськості уособлює місцеву владу та несе персональну політичну відповідальність за розв'язання місцевих проблем, послідовну реалізацію обраної стратегії місцевого розвитку. Концентрація значного обсягу повноважень у виконавчих органах ради, суттєва залежність стану управління місцевими справами від особистих якостей головної посадової особи місцевого

самоврядування, висока ймовірність його конфліктів з опозиційними депутатами вимагають, з одного боку, забезпечення системи важелів стримувань і противаг, які збалансують роль і вагу кожного елемента в СМС, з іншого – наділення громадськості реальними важелями впливу на діяльність ОМС. Зауважимо, що активна участь населення в процесі прийняття рішень з місцевого розвитку є визначальною рисою місцевого самоврядування в зарубіжних країнах із значним ступенем автономії СМС – це країни Північної

Європи (Норвегія, Данія, Ісландія, Фінляндія, Швеція), Велика Британія, Канада, Нідерланди, США, Швейцарія. Громадяни цих країн наділені суттєвим обсягом прав і свобод. Розгляд звернень громадян (пропозицій, позовів, скарг, ініціатив) є обов'язковою і надзвичайно важливою складовою адміністративної діяльності органів місцевого самоврядування. Високим є рівень громадського контролю за діяльністю органів, виборних і посадових осіб місцевого самоврядування. Однією з дієвих форм такого контролю виступає інститут місцевих і регіональних уповноважених з прав людини – омбудсменів. Досвід утворення посад омбудсменів доцільно адаптувати й більш широко впроваджувати у вітчизняну практику місцевого самоврядування (на сьогодні омбудсмен провадить діяльність лише в м. Скадовськ Херсонської області, можливість утворення такої посади передбачено статутом територіальної громади м. Вінниця). Україна з 1995 р. є членом Ради Європи. Відповідно до Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи 61 (1999) [186], діяльність омбудсменів підвищує рівень захисту прав громадян і в багатьох випадках дає змогу уникнути позовів до адміністративного суду, процедура розгляду яких зазвичай є тривалою та витратною. Низка інших рекомендацій Ради Європи, зокрема, Res 19 (2001) «Про участь громадян у місцевому публічному житті», Res 113 (2002) «Про відносини між громадськістю, місцевою радою й виконавчою владою в місцевій демократії (інституційні рамки місцевої демократії)», Res 182 (2005) «Про участь громадськості у справах місцевого значення і виборах» [2] висвітлює основні принципи європейської «демократії участі»: 1) заохочення громадян до участі в місцевому публічному житті, піднесення громадської свідомості – роз'яснення відповідальності, що покладена на кожну людину в демократичному суспільстві, сприяння обізнаності щодо можливостей і форм участі через розроблення освітніх шкільних і просвітницьких програм; закріплення етичних стандартів поведінки у відповідних кодексах органів і посадових осіб місцевого самоврядування; створення центрів громадської активності; підтримка волонтерства та благодійності; надання грантів на розв'язання місцевих проблем; 2) високий рівень громадського контролю за діяльністю забезпечення органів місцевого самоврядування, забезпечення відкритості цієї діяльності, зокрема, публічне ухвалення рішень, оприлюднення порядку денного засідань ради, опублікування протоколів засідань тощо; проведення сесій, присвячених питанням – відповідям; поліпшення доступу до публічної інформації; 3) розвиток так званої «форми об'єднання сусідів» – органів, яким делегуються дорадчі та інформаційні функції органів місцевого самоврядування; 4) практику безпосередньої участі громадян, їх об'єднань у процесі ухвалення рішень з місцевого розвитку – проведення

публічних обговорень, громадських слухань, консультативних референдумів; залучення громадян до управління через представницькі структури – комітети користувачів, партнерські ради, консультативно-дорадчі комітети та «нижні палати» рад; 5) громадську експертизу проектів нормативно-правових актів, стратегій, програм, інших документів з місцевого розвитку; 6) індивідуальні та колективні звернення громадян до органів місцевого самоврядування із скаргами та пропозиціями щодо вирішення конкретних проблем; 7) вивчення громадської думки з питань місцевого розвитку як безпосередньо, під час зустрічей з представниками муніципалітетів, так і через опитування; 8) розвиток електронного врядування.

Узагальнення результатів досліджень авторів [3; 4, с. 83-106; 9, с. 193; 11, с. 51-70], а також власні спостереження дають змогу виділити такі тенденції у взаємодії елементів СМС у демократичних країнах Європи (зокрема, Франції, Німеччині, Польщі, Болгарії, Швейцарії): 1) провідну роль у вирішенні питань місцевого значення відіграють виборні представницькі органи – ради, разом з тим, недоліки представницької демократії зумовили пошук нових концептуальних засад розвитку СМС, які знайшли відображення у принципах «демократії участі» і принципах «good governance», викладених у Європейській Стратегії інновацій та належного врядування на місцевому рівні; 2) розширюється обсяг функцій і повноважень виконавчих органів місцевих рад, що посилює вплив посадових осіб місцевого самоврядування, сприяє підвищенню рівня професіоналізму муніципального управління; 3) вплив концепції сталого розвитку призвів до появи нових функцій місцевого самоврядування – стратегічного планування, екологічної, що, у свою чергу, зумовило необхідність широкого залучення населення до процесу прийняття важливих рішень з метою розподілу відповідальності; 4) значний обсяг функцій із забезпечення життєдіяльності місцевих жителів передається громадським організаціям і органам територіальної самоорганізації; 5) промисловість і соціальна інфраструктура переміщуються в передмістя, відбувається переселення середнього класу в передмістя, а бідних (у міста та виникають міські агломерації, які вимагають нових підходів до організації взаємодії між елементами системи місцевого самоврядування; 6) активно розвивається міжмуніципальна співпраця, основними формами якої є створення спільних органів управління, спільне надання послуг, спільне інвестування, обмін досвідом, технічна та інформаційна підтримка; 7) кооперація муніципалітетів на регіональному рівні, обумовлена необхідністю посилення ресурсної основи місцевого самоврядування приводить до укрупнення низових адміністративно-територіальних одиниць і зростання впливу асоціацій ОМС; 8) розвиток ІТ-

технологій і електронного врядування, можливість участі в інтерактивних опитуваннях, доступних на веб-сайті органів місцевої влади надасть змогу більш активно залучати громадян до процесу управління. Наприклад, пересічний громадянин Швейцарії упродовж року бере участь в 6 виборах і 30 референдумах [12], численних опитуваннях громадської думки. Упровадження подібної електронної системи голосування в Україні дасть змогу зекономити кошти, які виділяються з місцевих бюджетів на забезпечення проведення місцевих референдумів і суттєво спростить процедуру опитування громадської думки. Світовий досвід свідчить, що місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела – народу.

Як свідчить зарубіжний і національний досвід, саме представницькі органи – ради є основними носіями самоврядних повноважень, головною формою самоорганізації територіальних громад та їх об'єднань. Особливістю здійснення національного самоврядування є те, що на рівні районів та областей відсутні будь-які виконавчі органи відповідних рад. Усю повноту виконавчої влади на означених рівнях виконують місцеві державні адміністрації, які окрім власних повноважень виконують і повноваження делеговані радами відповідних рівнів. Вища посадова особа регіону – голова місцевої державної адміністрації, підпорядкований Уряду та Президентові України. Особливе місце в системі місцевого самоврядування посідає сільський, селищний, міський голова, який є головною посадовою особою територіальної громади відповідного села, селища, міста. Він обирається територіальною громадою і здійснює свої повноваження на постійній основі, очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях. Виступаючи одноосібним представником територіальної громади, сільський, селищний, міський голова покликаний публічно урівноважувати відповідну раду. Голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень, є підзвітним, підконтрольним та відповідальним перед територіальною громадою і радою, а з питань здійснення виконавчих повноважень – перед відповідним виконавчим органом ради. Роблячи підсумок, слід

підкреслити, що для України характерною є система місцевих рад – представницьких органів, а також їх виконавчих комітетів, виникнення та функціонування якої зумовлено низьким рівнем участі членів територіальної громади у вирішенні місцевих проблем та виражається в делегуванні всього обсягу владних повноважень від територіальної громади органам місцевого самоврядування. Цей стан є так званою точкою біфуркації для системи місцевого самоврядування. Аналіз українського досвіду організації влади на місцях дозволяє констатувати, що для України на цьому етапі суспільно-політичного розвитку найбільш адекватною є така модель місцевого самоврядування, для якої характерним є виконання місцевими органами влади загальних (універсальних) функцій, поєднання прямого державного управління на місцях та місцевого самоврядування, наявність однопалатних низових та проміжних представницьких органів, «колегіальних» місцевих виконавчих органів, сформованих міським головою, який як голова виконавчого комітету, поєднує колегіальні функції з деякими обов'язками державної адміністрації. Державі необхідно зберегти за собою політичні функції, передаючи на місця контроль за економікою, соціальною і культурною сферами.

Таким чином, система місцевого самоврядування – це сукупність органів місцевого самоврядування, територіальних громад, органів самоорганізації населення та їх виконавчих органів, що формуються демократичним шляхом на основі принципів законності і гласності з метою вирішення питань місцевого значення.

Окремо слід наголосити на тому, що подальший розвиток України, спрямований на децентралізацію владних повноважень та розбудову демократичної, правової держави та громадянського суспільства, він повинен призвести до поступового виходу на перший план саме представницьких органів місцевого самоврядування найнижчої ланки, підвищення ролі останніх у формуванні регіональної та місцевої політики з урахуванням зарубіжних напрацювань у цій сфері. Тому саме надання населенню (територіальній громаді) можливості самостійно або через своїх представників вирішувати якомога більше питань місцевого значення повинно стати основним результатом започаткованих реформ, які забезпечать задоволення потреб населення та держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін, П. І. Надолішний [та ін.]. – ХарPI НАДУ при Президентові України. – X. : Вид.-во ХарPIДУ «Магістр», 2011. – 692 с.
2. Бюлетень Бюро інформації Ради Європи № 12 : зб. рекомендацій і резолюцій КМРВС для місцев. і регіон. рад Європи / ред. кол. А. Дмитрук, Т. Іваненко, В. Лепшина, О. Павличенко. – К. : Центр IT, 2006. – 87 с.
3. Зарубіжний досвід організації та роботи місцевої влади / авт. кол. П. В. Ворона, М. О. Пухтинський, О. В. Власенко [та ін.]; за заг. ред. : П. В. Ворона. – Полтава : ПолтНТУ, 2009. – 287 с.
4. Іванова Т. В. Організація місцевого самоврядування в Україні : [навч. посібник] / Т. В. Іванова. – К. : Професіонал, 2005. – 112 с.

5. Лесечко М. Д. Інвестиційний клімат : теорія і практика : [моногр.] / М. Д. Лесечко, А. О. Чемерис, О. М. Чемерис. – Л. : ЛФ УАДУ, 2001. – 167 с.
6. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід : [посібник] / А. Ткачук, Р. Агранофф, Т. Браун. – К. : Заповіт, 1997. – 186 с.
7. Про внесення змін до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» щодо порядку утворення районних у місті рад» : закон України від 07.09.2010 р. № 2500-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 1. – Ст. 4.
8. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, станом на 28.04.2010 р. : довідкове вид. / Суми : Вид. ФОП Б. В. Соколик. – 72 с.
9. Сталый розвиток суспільства : [навч. посіб.] / А. П. Садовенко, В. І. Серета, Л. Ц. Масловська. Вид-во АМУ. – К. : ТОВ «Компанія ВАПЕ». – 2009. – 239 с.
10. Територіальна організація влади в Україні : [навчальний посібник] / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор, А. О. Чемерис. – К. : ДаКор, 2007. – 576 с.
11. Уткин Э. А. Государственное и муниципальное управление : [учеб. пособие] / Э. А. Уткин, А. Ф. Денисов. – М. : Изд-во «ЭКМОС», 2001 г. – 304 с.
12. Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and beyond / Bruno Kaufmann, Rolf Büchi, Nadja Braun // [English editor Paul Carline]. – Publication has been sponsored by Presence Switzerland and Swiss Agency for Development.

Рецензенти: Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор;
Репешко П. І., к.держ.упр.

© Штиршов О. М., 2014

Дата надходження статті до редколегії 24.05.2014 р.

ШТИРЬОВ Олександр Миколайович – к.держ.упр., доцент кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Коло наукових інтересів: проблеми та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах реформ.